

संध्या आदि नित्य-कर्म ।

(स्नान, त्रिकाल संध्या, पञ्चायतन देवपूजा, वैश्वदेव, तर्पण, भोजन प्रयोगः)

॥ ॐ ॥

संध्या आदि नित्य-कर्म

अर्थात्

स्नान, त्रिकाल संध्या, पंचायतन देवपूजा, वैश्वदेव, तर्पण भोजन प्रयोगः ।

પ્રયોજક-

ગિરજાશંકર નાનાભાઇ શુકલ, ખંભાત નિવાસી હાલ સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા-

જયકિસન શિવલાલ ટોપીવાલા, બરાનપુરી ભાગોળ-સુરત.

સુરત—"જૈન વિજય" પ્રેસમાં મુલચંદ કસનદાસ કાપડીયાએ છાપ્યું.

પ્રકટકર્તાનું નિવેદન.

[illegible] સંસાર તરફ નજર કરતાં એમ માલૂમ પડે છે કે તેમાં પ્રગટ થયેલા વિવિધ પદાર્થો જેને જોતાં તે કેમ બન્યા, શાના બન્યા કેવી રીતે બન્યા તે સંબંધમાં મનુષ્યની બુદ્ધિ કુંઠિત થઇ જાય છે તે દયામય તથા સર્વાન્તર્યામી શિવ પ્રભુના તપનું પરિણામ સમજાય છે. વેદ અને ઉપનિષદ્ સમજાવે છે કે ભગવાનના તપથી આ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઇ છે. અંતે આપણે સર્વ જીવો પણ તેના તપનુંજ પરિણામ છીએ. એવા તપોધન પરમાત્માના પ્રસાદથી પ્રાચીન કાળમાં ગુરૂપદને પામેલી તપોધન બ્રાહ્મણ જાતિને માટે, કેટલીક વ્યક્તિઓ, પોતાના સંસ્કાર વા દ્વેષના કારણે, તેને વેદનો અધિકાર નથી, તે વૈદિક કર્મકાંડ કરી શકે નહીં, તેમને માટે તો ગાયત્રી અને તિલક પણ જુદા છે એવું કહી તપોધન બ્રાહ્મણ જાતિને વૈદિક કર્મથી વિમુખ કરી નાંખી છે અને તપોધન બ્રાહ્મણ જાતિએ પણ પોતાના ગૌરવ અને કર્તવ્યનું વિસ્મરણ કરી વિશેષતયા પોતાના આત્મા વેદનું પઠનપાઠન વિગેરે છોડી દીધું છે. ઇશ્વરની દયાથી તપોધન બ્રાહ્મણ જાતિને તેનો અધિકાર સમજાવવામાં આવ્યો છે, શાસ્ત્રો અને પુરાણોમાંથી તપોધન બ્રાહ્મણોની શ્રેષ્ટતા પ્રકટ કરવામાં આવી છે અને સ્વજાતિ પોતાના આન્હિકકર્મ શિક્ષણ માટે આતુર છે. આન્હિક કર્મકાંડના ઘણાં પુસ્તકો હોવા છતાં પણ આ જુદું પુસ્તક પ્રકટ કરવાની શું આવશ્યકતા પડી એવો કદાચ પ્રશ્ન કરવામાં આવે તો તેના સમાધાનમાં જણાવવાનું કે આધુનિક સમયની પ્રજાને સરલતાથી આ વિષય પ્રાપ્ત થાય તે હેતુથી આ પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક કેવળ તપોધન બ્રાહ્મણ જાતિને

ઉપયોગી થઇ પડશે એમ નથી પરન્તુ સર્વ દ્વિજ—જાતિને તે ઉપયોગમાં આવશે, આ દૃષ્ટિ બિંદુથી હમારા વિદ્વાન્ વયોવૃદ્ધ બ્રાહ્મણ બંધુ રા૦ ગિરિજાશંકર નાનાલાલ શુકલ જેમણે ખંભાતની વેદશાળામાં તથા અન્યત્ર કર્મકાંડનો અભ્યાસ કર્યો છે તેમને મેં મારી જીજ્ઞાસા નિવેદન કરી અને તેમણે કાંઇ પણ લવાજમ લીધા સિવાય દ્વિજ જાતિની લાગણી રાખી આ પુસ્તક યોજવાનો શ્રમ લીધો છે તે માટે તેમનો હું ઉપકૃત છું. આશા રાખું છું કર્મકાંડના જીજ્ઞાસુઓ આ પુસ્તકનો લાભ ઉઠાવશે.

આ પુસ્તકથી કાંઇ પણ નફો ન મેળવતાં તેની પડત કીંમતે તે આપવામાં આવશે.

અશાનપુરી ભાગોળ
સુરત. } જેકીશનદાસ શિવલાલ



॥ ૐ ॥

સ્નેહાર્પણ.

પુજ્યશ્રી ગિરજાશંકર નિર્ભયરામ તથા
પુજ્યશ્રી શાસ્ત્રી અંબાલાલ છગનલાલ

અભિવંદન મુ૦ ખંભાત

સેવામાં હાર્દિક નિવેદન કે આપ મહાનુભાવોના શ્રમથી હું તપોધન બ્રાહ્મણ તરીકે વૈદિક કર્મકાંડનું અને મારા કર્તવ્યનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકયો છું અને આપની આજ્ઞાનુસાર જોટાણા, વાલમ તથા સુરતાદિ પ્રદેશોમાં તપોધન બ્રાહ્મણ જાતિના તથા અન્ય દ્વિજ બાળકોને આન્હિક કર્મકાંડનું શિક્ષણ આપવા મેં મારાથી બનતું કર્યું છે. આપે મારી લાગણી ધારણ કરી મને જે શિક્ષણ આપ્યું છે તેનો બદલો હું વાળી શકું તેમ નથી, પરંતુ મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે મેં જે આ લઘુ પુસ્તક લખ્યું છે તે આપના પ્રતિ મારા સ્નેહવશ થઈને આપને હું અર્પણ કરૂં છું, જેનો આપ સ્વીકાર કરશો.

મારા કર્મકાંડના શિક્ષણપર ભાવ રાખી મારા આ લઘુ પુસ્તકને પ્રકટ કરવા માટે સુરત નિવાસી સ્વજાતિ હિતૈષી રા૦ રા૦ જેકીશનદાસ શિવલાલે પોતાના ધનનો જે ભોગ આપ્યો છે તે માટે હું તેમનો અનુગ્રહીત છું.

સેવક–ગિરિજાશંકર નાનાલાલ શુકલ.

ओ३म्

तत्सत्परमात्मने नमः ॥

हेमप्रभं पन्नगभूषितं च ।
माणिक्यमुक्ताफलवेष्टितं च ॥
प्रशंसनीयद्युतिमन्तमाद्यम् ।
सुकर्मलभ्यं च शिवं नमामि ॥ १ ॥
स्वरस्त्रातिर्गायति यस्य गानम् ।
यं प्राप्य भक्तः कुरुते स्वमानम् ॥
रणत्करं ताण्डवनृत्यसेव्यम् ।
तं शंभुमीशं वरदं नमामि ॥ २ ॥
सुकासकर्तारममोघवीर्य्यम् ।
सुरम्य कैलासशिरो निधानम् ॥
विशन्प्रकृत्यां हरते च पापम् ॥
निर्माणकल्याणकरं नमामि ॥ ३ ॥

॥ ओ३म् ॥

संध्या आदि नित्य—कर्म ।

अथ प्रातः स्नानप्रयोगः ॥ स्नानकर्त्ता सूर्याभिमुखो भूत्वा शिला· सने स्थित्वा वा प्रथमं हस्तौ पादौ प्रक्षाल्य गण्डूषत्रयं कृत्वा स्नान· संकल्पं कुर्यात् ॥

સ્નાન કરવાવાળા ગૃહસ્થે સૂર્યાભિમુખે બેસવુ. પાટલા અથવા પત્થરના આસન ઉપર બેસી પ્રથમ હાથ પગ ધોઇને ત્રણ વખત કોગળા કરવા, પછી સ્નાનનો સંકલ્પ નીચે પ્રમાણે કરવો.

संकल्पः ॥ अद्य श्री ब्रह्मणो द्वितीयप्रहरार्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे, अष्टाविंशतितमे कलियुगे कलिप्रथमचरणे भूर्लोके भरतखंड जम्बूद्वीपे नैमिषारण्ये, आर्यावर्त्तान्तर्गतब्रह्मावर्तैकदेशे कुमा· रिका क्षेत्रे श्रीशालिवाहन शके एकोनविंशत्युत्तरामुकेऽब्दे, अमुकाय· ६
न, अमुकर्तौ, अमुकमासे, अमुकपक्षे, अमुकतिथौ, अमुकवासरे मम

कायिकवाचिकमानासिकसांसर्गिकदोषनिरसनपूर्वकं संध्यादिसर्व-
कर्मसु शुद्धिसिध्यर्थं गृहे प्रातः स्नानमहं करिष्ये ॥ ततो जलाभि-
मन्त्रणम् ॥ पात्रे शीतोदकं प्रक्षिप्य तदुपर्युष्णोदकंप्रपूर्य ॥ ॐ
आपः पुनन्तु पृथिवीम्पृथिवी पूता पुनातु माम् ॥ पुनन्तु ब्रह्मणस्पति-
र्ब्रह्मपूता पुनातु माम् ॥ १ ॥ यदुच्छिष्टमभोज्यं च यद्वादुश्चरितं मम ॥
सर्वं पुनन्तु मां चापस्ता अहं प्रतिगृह्यामि स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ द्रुप
दादिवमुमुचानः स्विन्नः स्नातो मलादिव ॥ पूतं पवित्रेणेवाज्यमापः
शुन्धन्तु मैनसः ॥ ४ ॥ ॐ ऋतं च सत्यं चाभिद्धात्तपसो ध्यजायत
ततो रात्र्यजायत ॥ ततः समुद्रो अर्णवः ॥ समुद्रादर्णवादधिसंवत्सरो
अजायत ॥ अहो रात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी ॥ सूर्याचंद्र-
मसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् ॥ दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथोस्वः ॥५॥
ॐ आपो हिष्ठामयो भुवस्तानऊर्जेदधातन ॥ महेरणाय चक्षसे ॥६॥
ॐ यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयते हनः ॥ उशतीरिव मातरः
॥ ७ ॥ ॐ तस्माअरंगमामवो यस्य क्षयाय जिन्वथ ॥ आपोजन
यथाचनः ॥८॥ एभिर्मंत्रैर्जलमभिमन्त्र्य ॥

इमं इति वरुणमावाहयेत् ॥ ओ३म् इमं मे वरुण श्रुधी हव मद्या च मृडय ॥ त्वामवस्युराचके, ॥ १ ॥

ततस्तीर्थानि स्मरेत् ॥ पुष्कराद्यानि तीर्थानि गंगाद्याः सरितस्तथा॥
आगच्छन्तु पवित्राणि स्नानकाले सदा मम ॥१॥
गंगे च यमुनेचैव गोदावरि सरस्वती ॥
नर्मदे सिंधु कावेरि जलेस्मिसन्निधिं कुरु ॥ २ ॥
नन्दिनी नलिनी सीता मालती च मलापहा ॥
विष्णुपादाब्जसंभूता गंगा त्रिपथगामिनी ॥ ३ ॥
भागीरथी भोगवती जान्हवी त्रिदशेश्वरी ॥
द्वादशैतानि नामानि यत्र यत्र जलाशये ॥ ४ ॥
स्नानोद्यत पठेद्यत्र तत्रैव निवसाम्यहम् ॥

इति स्मृत्वा सर्वांगे स्नानं कुर्यात् ॥ ततः आचम्य ॥ धौतवस्त्रे परिधाय सन्ध्यादिकर्माणि कुर्यात् ॥ इति संक्षेपतः स्नानप्रयोगः ॥

अथ धृतकुशपवित्रकरः कुशासने कंबलासने वोपविश्य भस्म-गृहीत्वा जलमिश्रणं कृत्वा ॥ ॐ त्र्यायुषञ्जमदग्नेः कश्यपस्य त्र्यायुषम्॥

यद्देवेषु त्र्यायुषन्तन्नो अस्तु त्र्यायुषम् ॥ दक्षिण वामांसयो हृदि च भस्मं धारयेत् ॥ रुद्राक्षधारणम् ॥ ॐ त्र्यंबकं यजामहे सुगन्धिम्पु ष्टिवर्धनम् ॥ उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मा मृतात् ॥ शिखा बन्धनम् ॥ ॐ मानस्तोके तनये मानआयुषिमानो गोषुमानो अश्वेषुरीरिषः ॥ मानोऽवीरान्रुद्र भामिनोऽवधिर्हविष्मन्तः सदमित्वा हवामहे॥

अथ आचमनम् ॥ आमागन्यशसास ँसृजवर्चसा ॥ तम्मा कुरु प्रियं प्रजानामधिपतिम्पशूनामरिष्टन्तनूनाम् ॥ केशवाय नमःस्वाहा ॥ ॐ नारायणाय नमः स्वाहा ॥ माधवाय नमः स्वाहा ॥ इति त्रिराचम्य ॥ गोविन्दाय नमः स्वाहेतिहस्तं प्रक्षाल्य ॥

अथ प्राणायाम मन्त्राः॥ ॐ भूः ॥ ॐ भुवः ॥ ॐ स्वः ॥ ॐ महः॥ ॐ जनः ॥ ॐ तपः ॥ ॐ सत्यम् ॥ ॐ भूर्भुवस्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ॐ आपोज्योतिरसोऽमृतं ब्रह्मभूर्भुवः स्वरोम् ॥ एवं त्रिरावर्तनैः पूरक कुंभक रेचक विधिना प्राणायामः कार्यः ॥

अथेन्द्रियस्पर्शमन्त्राः ॥ ॐ वाक् वाक् ॥ ॐ प्राणः प्राणः ॥ ॐ चक्षुः चक्षुः ॥ ॐ श्रोत्रं श्रोत्रम् ॥ ॐ नाभिः ॥ ॐ हृदयम् ॥ ॐ कंठः ॥ ॐ शिरः ॐ बाहुभ्यां यशो बलम् ॥ ॐ करतलकरपृष्ठे ॥

अथ मार्जनमंत्राः ॥ ॐ भूः पुनातु शिरसि ॥ ॐ भुवः पुनातु नेत्रयोः ॥ ॐ स्वः पुनातु कंठे ॥ ॐ महः पुनातु हृदये ॥ ॐ जनः पुनातु नाभ्याम् ॥ ॐ तपः पुनातु पादयोः ॥ ॐ सत्यं पुनातु पुनः शिरसि ॥ ॐ खंब्रह्म पुनातु सर्वत्र ॥ अथासनम् ॥

पृथ्वित्वया धृता लोका देवित्वं विष्णुना धृता ॥
त्वं च धारय मां देवि पवित्रं कुरु चासनम् ॥

अथ संकल्पः ॥ अत्राद्य महमांगल्यप्रद मासोत्तमेमासे, शुभकारि अमुकमासे, अमुकपक्षे, अमुकतिथौ, अमुकवासरे ममोपात्त दुरितक्षद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं प्रातः सन्ध्योपासनमहं करिष्ये ॥

अथ गायत्र्यावाहनम् ॥ ॐ तेजोऽसि शुक्रमस्य मृतमसि धामनामासि ॥ प्रियन्देवानामनाधृष्टन्देवयजनमसि ॥ १ ॥ गायत्रीं त्र्यक्षरां बालां साक्षसूत्रकमंडलूम् ॥ रक्तवस्त्रां चतुर्हस्तां हंसवाहनसंस्थिताम्

॥ १ ॥ ब्रह्माणी ब्रह्मदैवत्यां ब्रह्मलोकनिवासिनाम् ॥ आह्वायाम्यहं
देवीमायान्तीं सूर्यमण्डलात्॥२॥आगच्छ वरदे देवि त्र्यक्षरे ब्रह्मवादिनि॥ ११
गायत्री छन्दसां मात ब्रह्मयोनि नमोऽस्तुते ॥ ३ ॥ मस्तकमार्जनम् ॥ ११-४५
ओ३म् आपोहिष्ठामयो भुवस्तान ऊर्ज्जेदधातन ॥ महेरणाय चक्षसे
॥१॥ यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयते हनः ॥ उशतीरिवमातरः॥२॥
तस्मा अरंगमामवो यस्य क्षयाय जिन्वथ ॥ आपोजन यथाचनः ॥३॥

अथाचमनम् ॥ ॐ सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्यु पतयश्च मन्युकृतेभ्यः ॥ पापेभ्यो रक्षन्ताम ॥ यद्रात्र्या पापमकार्षम् ॥ मनसा वाचा हस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेण शीश्ना रात्रिस्तदवलुम्पतु ॥ यत्किंचिद्दुरितं मयि ॥ इदमहं माममृतयोनौ सूर्ये ज्योतिषि जुहोमि स्वाहा ॥

નીચેના મંત્ર વડે જમણા હાથમાં જલ લઈને ડાબા નાકનો ભાગ દબાવી જમણા નાક આગળ હથેલી રાખી તે જલ સુંઘવું. અને પછી ડાબી બાજુ ફેંકી દેવું.

अथाघमर्षणम् ॥ ॐ द्रुपदादिवमुमुचानः स्विन्नः स्नातो मलादिव ॥ पूतं पवित्रेणेवाज्यमापः शुन्धन्तु मैनसः ॥ १ ॥

પછી હાથ જોડીને નીચેનો મંત્ર ભણી જવો.

ॐ ऋतं च सत्यं चाभिद्धात्तपसोऽध्यजायत ॥ ततो रात्र्यजायत ॥ ततः समुद्रोऽर्णवः ॥ समुद्रादर्णवादधिसंवत्सरो अजायत ॥ अहो रात्राणि विदधद्विश्वस्य मिषतोवशी सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथा पूर्वमकल्पयत् ॥ दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो स्वः ॥ १ ॥

નીચેના મંત્રોથી ત્રણ અર્ઘ્ય સૂર્યને આપવા અને સૂર્યોદય પછી સંધ્યા કરીએ તો ચાર આપવા.

अथार्घ्यप्रदानमंत्रः ॥ ॐ भूः ॥ ॐ भुवः ॥ ॐ स्वः ॥ ॐ महः ॥ ॐ जनः ॥ ॐ तपः ॥ ॐ सत्यम् ॥ ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ॐ ब्रह्मरूपिणे श्री सूर्यनारायणाय नमः इदमर्घ्यं दत्तन्नमम ॥

પછી હાથમાં જલ લઈને નીચેના મંત્રથી પોતાના શરીરની આજુ બાજુમાં ફેરવી પ્રદક્ષિણા કરવી અસાવાદિત્યો બ્રહ્મ પછી આચમન લઈ પ્રાણાયામ કરવો અને હાથમાં ગંધપુષ્પ લઈ નીચેના મંત્રથી સૂર્યનું ઉપસ્થાન કરવું.

अथोपस्थानमंत्राः ॥ ॐ उद्वयन्तमसस्परिस्वः पश्यन्त उत्तरम् ॥ देवं देवत्रा सूर्यमगन्मज्योतिरुत्तमम् ॥ १ ॥ ॐ उदुत्यंजातवेदसं देवं वहन्ति केतवः ॥ दृशे विश्वाय सूर्यम् ॥ २ ॥ ॐ चित्रन्देवानामुद गादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ॥४॥ आप्राद्यावापृथिवी अंतरिक्षᳪ सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्च॥३॥ ॐ तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत्॥ पश्येम शरदः शतं जीवे मशरदः शतᳪ शृणुयाम शरदः शतं प्रब्रवा-मशरदः शतमदीनाः स्यामशरदः शतं भूयश्च शरदः शतात् ॥ ४ ॥

ઉપસ્થાન કર્યા પછી યથાશકિત ગાયત્રી મંત્રનો જપ કરવો તેમાં દશ, અઠ્ઠાવિશ, એકસો આઠ, અથવા તો ત્રણસો ચોવીસ અથવા એક હજાર, જેમ સગવડ હોય તેટલો કરવો; પરંતુ કમમાં કમ દશ ગાયત્રી તો કરવીજ, જપ કરમાલા એવી રીતે સમજવી કે–અનામિકાનો વચલો વેઢો પછી તેનો પહેલો વેઢો, પછી ટચલી આંગળીનો પેહેલો વેઢો, બીજો વેઢો અને ત્રિજો વેઢો અનામિકા અને મધ્યમાના ઉપલા વેઢાને છેવટે તર્જનીનો ત્રીજો વેઢો, બીજો અને પેહેલો વેઢો મળીને કરમાલા કહેવાય છે. મધ્યમાનો પેહેલો અને બીજો વેઢો એ કરમાળાનો

મેર કહેવાય છે. હવે માલાથી જપ કરવો હોય તો રૂદ્રાક્ષની માલાને ગૌમુખીમાં રાખી જપ કરવો. ગૌમુખી ન હોય તો માળા ઉપર લુગડું ઢાંકી ગાયત્રી જપ કરવો. જપના અંતે હાથમાં જલ લઇને જપ નીવેદન નિચે મુજબ કરવું.

अथ निवेदनम् ॥ अनेन प्रातः संध्यांगभूतेन यथाशक्ति गायत्री मंत्रजपाख्येन कर्मणा श्रीभगवान्परमेश्वरः प्रियतान्नमम ॥

નીચેના મંત્રોથી હાથ જોડીને અભિવંદન કરવું. અહિં પોતાના ગોત્રનો ઉચ્ચાર કરવો, પરંતુ જે નીચે ગોત્રોચ્ચાર આપ્યો છે તે દ્રષ્ટાંત તરિકે સામાન્ય છે પણ જેને જે ગોત્ર પ્રવરો હોય તેજ ઉચ્ચાર કરવો.

यथा आत्रिगोत्रोत्पन्नोऽहं आत्रि, अर्च, श्रावय, इति त्रिप्रवरान्वितोऽहम् शुक्लयजुर्वेदान्तर्गतवाजयसनेमाध्यन्दिनी शाखाध्यायी ॥ अमुकशर्माऽहम् ॥ भो आचार्य, भो गुरो, त्वामभिवादयामि ॥ भो वैश्वानरत्वामभिवादयामि ॥ भो सूर्यचन्द्रमसौ युवामभिवादयामि ॥ भो याज्ञवल्क्य त्वामभिवादयामि ॥ भो पितरौ युवामभिवादयामि ॥ भो ईश्वर त्वामभिवादयामि ॥

अथ प्रार्थना ॥

यदक्षरपदभ्रष्टं मात्राभ्रष्टं च यद्भवेत् ॥

तत्सर्वं क्षम्यतां देव प्रसीद परमेश्वर ॥

अथ विसर्जनम् ॥ उत्तमे शिखरे जाता भूम्यां पर्वतमूर्धनि ॥

ब्राह्मणैरभ्यनुज्ञाता गच्छदेवि यथा सुखम् ॥ १ ॥

अथ नमस्कारः ॥

आकाशात्पतितं तोयं यथा गच्छंति सागरम् ॥

सर्वं देवनमस्कारः केशवम्प्रति गच्छतु ॥ १ ॥

यस्य स्मृत्या च नामोक्त्याः जपयज्ञाक्रियादिषु ॥

न्यूनं सम्पूर्णतां याति सद्यो वन्देतमच्युतम् ॥ २ ॥

જમણા હાથમાં જલ લઈને નીચેના મંત્રથી અર્પણ કરવું.

अथार्पणम् ॥ अनेन प्रातः सन्ध्योपाख्येन कर्मणा श्रीभगवान्परमेश्वरः प्रियंताम् ॥ ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥

इति प्रातः सन्ध्योपासनाप्रयोगः समाप्तः ॥



अथ मध्याह्न सन्ध्याप्रयोगः ॥ यथौक्त स्नानानन्तरं धौतं वस्त्रं परिधाय शुभासने वोपविश्य गन्धमिश्रितं भस्म धारयेत् ॥ ॐ त्र्यायुषं० त्र्यंबकं० मन्त्रेण रुद्राक्ष धारणम् ॥ मानस्तोके० मंत्रेण शिखाबन्धनम् ॥ आमागन्० इत्यनेनाचमनम् ॥ आपोहिष्ठा० इति मार्जनम् ॥ पृथ्वित्वया० इति आसनम् ॥ प्राणायामं कुर्यात् ॥

પ્રાતઃ સંધ્યામાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે પ્રાણાયામ કરવા.

अथ संकल्पः ॥ अत्राद्य० ममोपात्त दुरितक्षयार्थं मध्याह्न संध्योपासनमहं करिष्ये ॥

अथ गायत्र्यावाहनम् ॥ तेजोसि० सावित्रीं युवतीं श्वेतांगीं श्वेतवाससां त्रिनेत्रां वरदाक्षमालां त्रिशूलां भयहस्तां वृषभारूढां रुद्रदैवयाजुर्षीत्यां तमोगुणयुतां भुवर्लोके व्यवस्थितां आदित्यपथगामिनीं ॥ आवाहयाम्यहं देवि आयान्तीं सूर्यमन्डलात् ॥ वरदां त्र्यक्षरां साक्षात् देवीमावाहयाम्यहम् ॥ आगच्छ वरदे देवि त्र्यक्षरे रुद्रवादिनी ॥ सावित्री छंदसा माता रुद्रयोनि नमोस्तुते ॥ १ ॥

१६

अथ मार्जनम् ॐ वाङ्मआस्येऽस्तु (મુખ) नसोर्मे प्राणोऽस्तु (નાકે) अक्ष्णोर्मे चक्षुरस्तु (આંખે) कर्णयोर्मे श्रोत्रमस्तु (કાને) बाह्वोर्मे बलमस्तु (બાહુ) उर्वोर्मे ओजोऽस्तु (જંઘા) अरिष्टानिमेंगानि तनुस्तन्वा मे सहसन्तु (સર્વાંગે) अथाचमन मंत्रः ॥ ॐ आपः पुनन्तु पृथिवीं पृथिवी पूता पुनातु माम् ॥ पुनन्तु ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मपूता पुनातु माम् ॥१॥ यदुच्छिष्टमभोज्यं च यद्वा दुश्चरितं मम ॥ सर्वं पुनन्तु मा मापोऽसताश्चाहं प्रतिगृह्णामि स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ ऋतं च सत्यं च० इतिमंत्रेण पापपुरुषनिरसनम् ॥

अथार्घ्यः। व्याहृतिपूर्वक गायत्रीमंत्रेण ॥ ॐ रुद्ररूपिणे श्रीसूर्यनारायणाय नमः इदं अर्घ्यं दत्तंनमम ॥ अत्रैकार्घ्यं दद्यात् ॥

अथ प्रदक्षिणा ॥ ॐ असावादित्योब्रह्म ॥ अनेन मंत्रेण प्रदक्षिणमुदकं क्षिपेत् ॥ ततस्त्रिराचम्य सूर्योपस्थानम् । ॐ उद्वयं० उदुत्यं० चित्रन्देवाना० तच्चक्षुर्देव० एभिर्मंत्रैः उपस्थानं कुर्यात् ॥

अथ गायत्रीजपः कार्यः ॥ जपं कृत्वा निवेदनम् । ॐ देवागातुविदोगातुं वित्वागातुमित । मनसस्पत इमं देवयज्ञꣳस्वाहा वातेधाः। अथा-

र्पणम् ॥ अनेन यथासंख्याकेन मध्याह्नसन्ध्यांग भूतेन गायत्रीमंत्र जपाख्येन कर्मणा रुद्रस्वरूपि सूर्यनारायणः प्रियंताम् ॥ पूर्ववत् गोत्रोच्चारणपूर्वकं आचार्य गुर्वादीनभिवादयेत् ॥ अथ संकल्पः ॥ अनेन मध्याह्न सन्ध्योपाख्येन कर्मणा रुद्ररूपि परमेश्वरः प्रियंताम्। तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु॥ इति मध्याह्न संध्याप्रयोगः समाप्तः ॥

अथ सायं सन्ध्याप्रयोगः ॥ यथोक्तासने उपविश्य त्र्यायुषमितिमंत्रेण निर्जलं भस्मधारयेत् ॥ त्र्यंबकं० मंत्रेण रुद्राक्ष धारणम् मानस्तोके० मंत्रेण शिखा बन्धनम् ॥ ॐ केशवाय नमः इत्यादिभिस्त्रिराचमनम् ॥ गोविंदाय नमः इति हस्तं प्रक्षाल्य ॥ ॐ वाक् वाक् इत्यादिभिरङ्गन्यासः ॥ ततः पूर्वोक्त पुरकरादि विधिना प्राणायामः ॥ अथ संकल्पः ॥ अद्येत्यादि० ॐ तत्सत्परमेश्वर प्रीत्यर्थं सायं सन्ध्योपासनमहं करिष्ये ॥ इतिसंकल्पः ॥

अथ सरस्वत्यावाहनम् ॥ ॐ तेजोसि० ॥ वृद्धां सरस्वतीं कृष्णां पीतवस्त्रां चतुर्भुजां॥ शंखचक्रगदापद्म हस्तां गरुडवाहिनीं। सामवे-

दकृतोत्सर्गी सर्वलक्षणसंयुताम् । वैष्णवीं विष्णुदैवत्यां विष्णुलोकनि-
१९ वासिनीम् ॥ आवाहयाम्यहं देवीमायान्तीं सूर्यमंडलात् ॥ आगच्छ वरदे
देवि त्र्यक्षरे विष्णुवादिनि ॥ सरस्वति छन्दसां मातर्विष्णुयोनि नमो-
स्तुते ॥ आपोहिष्ठादि त्रिभिर्मन्त्रैः मार्जनम् ॥ ॐ अग्निश्च मामन्युश्चेति
मंत्रेणाम्बुप्राशनम् ॥ ॐ द्रुपदादिवेति मंत्रेणाघमर्षणम् ॥ ॐ ऋतं च
सत्यं चेति मंत्रेण पापपुरुषानिरसनम् ॥

अथार्घ्यः ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः तत्सवि० विष्णुस्वरूपिणे श्री सूर्यनारा-
णाय नमः इदमर्घ्यं दत्तंनमम ॥ इत्येकमेवार्घ्यप्रदानम् ॥ ततस्त्रिराचम्य
उद्वयं० उदुत्यं० चित्रं देवानां तच्चक्षुर्दे० इति मंत्रैः सूर्योपस्थानम् ॥
अथगायत्री जपः पूर्ववत् ॥ ॐ देवागातु० इतिमन्त्रेण जपनिवेदनम् ॥
पश्चात्संकल्पो यथा ॥ अनेन सायं सन्ध्यांगभूतेन यथाशक्ति गायत्री-
जपाख्येन कर्मणा विष्णुरूपसूर्यनारायणः प्रियंताम् ॥ पूर्ववत् गोत्रोच्चारण-
पूर्वकं आचार्यादीनामभिवन्दनम् ॥ अथार्पणम् ॥ अनेन सायं सन्ध्यो-
पाख्येन कर्मणा विष्णुरूपसूर्यनारायणः प्रियंताम् नमम ॥ ॐ तत्सद्ब्र-
ह्मार्पणमस्तु ॥ इति सायं संध्याप्रयोगः समाप्तः ॥ १९

अथ सूतके संध्याविचारः ।

सूतके मृतके वापि प्राणायाम मन्त्रकम् ॥ तथा मार्जनमंत्रांस्तु मनसोच्चार्य मार्जयेत् ॥१॥ गायत्रीं सम्यगुच्चार्य सूर्यायार्घ्यं निवेदयेत्॥ मार्जनन्तु न वा कुर्यादुपस्थानं न चैव हि ॥

ભાવાર્થ—જનનાશૌચ તથા મૃતાશૌચમાં પ્રાણાયામ મંત્ર ભણ્યા વિના કરવો. તથા માર્જનના મંત્ર મનમાં ભણી માર્જન કરવું. અથવા માર્જન ન કરે તો ચાલે, ગાયત્રીમંત્રનો સ્પષ્ટ ઉચ્ચાર કરીને અર્ઘ્ય આપવા. ઉપસ્થાન કરવું નહિં. આચમન, ભસ્મ ધારણ, શિખાબંધન, એ સર્વ ક્રિયા મંત્ર રહિત કરવી.

अथ पंचायतनदेवपूजा प्रयोग ।

आचम्य प्राणानायम्य ॥ मांगल्योच्चारणम् ॥ ॐ स्वस्तिन इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्तिनः पूषा विश्ववेदाः ॥ स्वस्तिनस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्तिनो बृहस्पतिर्दधातु ॥ नमस्काराः ॥ ॐ श्रीमन्महागणाधिपतये नमः ॥ ॐ सर्वेभ्यो देवेभ्यो नमः ॐ सर्वेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो नमः ॥ निर्विघ्नमस्तु ॥ सुमुखश्चैकदन्तश्च कपिलो गजकर्णकः ॥ लम्बोदरश्च विकटो

२०

विघ्ननाशो विनायकः ॥ धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचन्द्रो गजाननः ॥
द्वादशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि ॥ विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे
निर्गमे तथा॥ संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥ शुक्लाम्बरधरं
देवं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः ॥ येषामिन्दिवरश्यामो
हृदयस्थो जनार्दनः॥ अभिप्सितार्थ सिध्द्यर्थं पूजितो यः सुरासुरैः ॥
सर्वविघ्नहरस्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥ वक्रतुन्ड महाकाय कोटिसूर्य-
समप्रभो ॥ निर्विघ्नं कुरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा॥ सर्वदा सर्वकार्येषु
नास्ति तेषाममंगलम् ॥ येषां हृदिस्थो भगवान् मगलायतनो हरिः ॥
तदेव लग्नं सुदिनं तदेव ताराबलं चन्द्रबलं तदेव ॥ विद्याबलं दैवबलं
तदेव लक्ष्मीपतेतेंऽघ्रियुगं स्मरामि ॥ यत्र योगेश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो
धनुर्धरः ॥ तत्र श्रीविजयो भूतिर्ध्रुवाणीतिर्मतिर्मम ॥ सर्वेष्वारंभका-
र्येषु त्रयस्त्रिभुवनेश्वराः॥ देवादि सन्तु नः सिद्धिं ब्रह्मेशान जनार्दनः ॥
अथ संकल्पः ॥ विष्णुर्विष्णुर्विष्णुः श्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य
विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्याद्यब्रह्मणो द्वितीयप्रहरार्धे श्रीश्वेतवाराहकल्पे

वैवस्वतमन्वन्तरेऽष्टाविंशतितमे कलियुगे कलिप्रथमचरणे भूर्लोके भरतखंडे जाम्बुद्वीपे नैमिषारण्ये आर्यावर्तान्तर्गतब्रह्मावर्तैकदेशे कन्याकुमारीक्षेत्रे श्रीमद्गोदावर्याश्चोत्तरे तीरे शालिवाहनशके ऐकोनविंशशताधिक अमुकेऽब्दे बौद्धावतारेऽमुकनाम्नि संवत्सरे अमुकायने, अमुकर्तौ, अमुक मासे, अमुकपक्षे, अमुकतिथौ, अमुकवासरे, अमुकनक्षत्रे, अमुकराशिस्थिते चंद्रे, अमुकराशिस्थिते सूर्ये अमुकराशिस्थिते देवगुरौ, शेषेषु ग्रहेषु यथा यथा राशिस्थानस्थितेषु सत्सु, एवं ग्रहगुणविशेषणविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ ममात्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्त फलप्राप्त्यर्थं श्रीअमुकपंचायतनप्रीत्यर्थं यथामिलितोपचारद्रव्यैः अमुकपंचायतन (अथवा अमुकदेवता) पूजनाख्यं कर्माऽहं करिष्ये ॥ तत्रादौ दिग्रक्षणं कलशाराधनं च करिष्ये ॥ हस्ते सर्षपान् अक्षतान् वा गृहीत्वा रक्षोघ्नमन्त्रान्पठेत् ॥ ॐ रक्षोहणं वलगहनं वैष्णवीमिदमहन्तं वलगमुत्किरामि यम्मेऽनिष्टयो यममात्यो निचखाने दमहन्तं वलगमुत्किरामि । यम्मे समानो यमसमानो निचखाने दमहन्तं वलगमुत्किरामि । यम्मे सबन्धुर्यमसबन्धुर्निचखाने दमहन्तं वलगमुत्किरामि । यम्मे सजातो

यमसजातो निचखानोत्कृत्यां किरामि ॥ १ ॥ रक्षोहणो वो वलगहनः प्रोक्षामि वैष्णवान्रक्षोहणो वो वलगहनो वनयामि वैष्णवान्रक्षोहणो वो वलगहनो विस्तृणामि। वैष्णवान्रक्षोहणौ वां वलगहना उपदधामि, वैष्णवीरक्षोहणौ वां वलगहनौ पर्युहामि वैष्णवी वैष्णवमसि वैष्ण-वास्थ ॥ २ ॥ रक्षसांभागोसि निरस्तꣳरक्षऽइदमहꣳरक्षोभितिष्ठामि दमहꣳरक्षो वबाध इदमहꣳरक्षोधमन्तमो नयामि ॥ घृतेन द्यावापृथिवी प्रोर्णुवाथां वायो वेस्तोकानामग्निराज्यस्य वेतु स्वाहा स्वाहा कृते ऊ-र्ध्वनभसम्मारुतं गच्छतम् ॥ ३ ॥ रक्षोहा विश्व चर्षणीरभियोनिमयो हते द्रोणेसदस्थमासदत् ॥

अपसर्पन्तु ये भूता ये भूता भूमिसंस्थिताः ॥ ये भूता विघ्नकर्ता-रस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥ अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशम् ॥ सर्वेषामविरोधेन पूजाकर्मसमारभेत् ॥ एभिर्मन्त्रैः सर्वदिक्षु सर्षपान् विकिरेत् ॥ वामपादपार्ष्णिना त्रिवारं भूमिं ताडयेत् ॥ उदक स्पर्शः ॥ स्व वामभागे अक्षतपुंजोपरि कलशाराधनम् वरुणावाहनम् ॥

ॐ तत्वायामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः ॥
अहेडमानो वरुणे हबोध्युरुशंᳫ समानआयुः प्रमोषीः॥१॥ अस्मिन्कलशे
वरुणं सांगं सपरिवारं वरुणं आवाहयामि ॥ तीर्थान्यावाहयेन ॥ गंगे
च यमुने चैव गोदावरि सरस्वती ॥ नर्मदे सिन्धु कावेरि जलेऽस्मिन्स-
न्निधिं कुरु ॥ १ ॥ ॐ क्रौं अंकुशमुद्रया सूर्यमंडलात्तीर्थान्यावाह्य ॐ वं
इति धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य । ॐ हुं इति कवचेनावगुंठ्य ॥ ॐ फट्
इति अस्त्रेण संरक्ष्य ॥ मत्स्यमुद्रयाच्छाद्य ॥ ॐ वं वरुणाय नमः ॥ इति
मंत्रेणष्टावारं अभिमंत्रयेत् ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः कलशस्थवरुणाद्यावाहित
देवताभ्यो नमः सकलपूजार्थे गंधाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ॥ कलशो-
दकेन स्वात्मानं पूजाद्रव्याणि संप्रोक्ष्य ॥ ॐ पवित्रेस्थो वैष्णव्यौ सवितुर्वः
प्रसव उत्पुनाम्यच्छिद्रेण पवित्रेण सूर्यस्य रश्मिभिः॥ तस्य ते पवित्रपते
पवित्रपूतस्य यत्कामः पुनेतच्छकेयम् ॥ ॐ अपवित्रः पवित्रो वा सर्वा
वस्थां गतोऽपि वा । यः स्मरेत् पुंडरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः॥१॥

अथ शंखपूजनम् ॥ ॐ अग्निर्ऋषिः पवमानः पाञ्चजन्यः पुरोहितः ॥
तमीमहे महागयं स्वाहा॥ त्वं पुरा सागरोत्पन्नो विष्णुना विधृतः करे ॥

निर्मितः सर्वदेवैश्च पाञ्चजन्यं नमोस्तुते ॥ ॐ भूर्भुवः स्वः शंखस्थदेवतायै नमः सकलपूजार्थे गंधाक्षत पुष्पाणि समर्पयामि ॥

अथ घण्टापूजनम् ॥ ॐ सुवर्णोऽसिगुरुत्मां स्त्रिवृते शिरो गायत्रं चक्षुर्बृहद्रथन्तरे पक्षौ ॥ स्तोमआत्मा छन्दाᳪस्यंगानि यजुᳪषिनाम ॥ सामतेतनूर्वामदेव्यं यज्ञायज्ञिं पुच्छन्धिष्ण्याः शफाः सुपर्णोसि गुरुत्मान्दिव्यं गच्छस्वः पत ॥ आगमार्थं तु देवानां गमनार्थं च रक्षसां ॥ घण्टानादं प्रकुर्वीत पश्चाद् घण्टां प्रपूजयेत् ॥ १ ॥

घण्टास्थ गरुडाय नमः सकलपूजार्थे गंधाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि

दीपपूजनम् ॥ ॐ अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा॥ सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा ॥ अग्निर्वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा। सूर्यो वर्चो ज्योतिर्वर्चः स्वाहा ॥ ज्योतिः सूर्यः सूर्यो ज्योतिः स्वाहा ॥ भो दीप ब्रह्मरूप त्वं अन्धकारनिवारक ॥ इमां मया कृतां पुजां गृह्णंस्तेजोपि वर्धय ॥ १ ॥ ॐ दीपस्थदेवतायै नमः। सकलपूजार्थे गन्धाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ॥

अथ पंचायतनध्यानम् ॥ तत्रादौ गणपति ध्यानम् ॥ ॐ गणानान्त्वागणपतिᳪहवामहे।प्रियाणान्त्वाप्रियपतिᳪहवामहे। निधीनान्त्वा

निधिपतिꣳहवामहे वसो मम ॥ आहमजानिगर्भधमात्त्वमजासि गर्भधम् ॥ १ ॥ श्वेतांगं श्वेतवस्त्रं सित कुसुमगणैः पूजितं श्वेतगन्धैः । क्षीराब्धौ रत्नदीपैः सुरनरतिलकं रत्नसिंहासनस्थम् ॥ दोर्भिपाशांकुशाब्जां भयवरमनसं चंद्रमौलिं त्रिनेत्रं । ध्यायेच्छान्त्यर्थमीशं गणपतिममलं श्रीसमेतं प्रसन्नम् ॥ १ ॥

देवीध्यानम् ॥ ॐ मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीय ॥ पशूनाꣳरूपमन्नस्य रसो यशः श्री श्रयतां मयि स्वाहा ॥ २ ॥ विद्युद्दामसमप्रभां मृगपतिस्कन्धस्थितां भूषणां। कन्याभिः करवालखेटविलसद्धस्ता भिरासेविताम् ॥ हस्तैश्चक्रधरालिखेटविशिखां श्चापं गुणांतर्जनीं। बिभ्रा णामनलात्मिकां शशिधरां दुर्गां त्रिनेत्रां भजे ॥ २ ॥

विष्णुध्यानम् ॥ ॐ विष्णोरराटमसिविष्णोः श्नप्त्रेस्थो विष्णोः स्युरसि विष्णोर्ध्रुवोऽसि ॥ वैष्णवमसि वैष्णवे त्वा ॥३॥ शान्ताकारं भुजगशयनं पद्मनाभं सुरेशं। विश्वाधारं गगनसदृशं मेघवर्णं शुभांगम् ॥ लक्ष्मीकांतं कमलनयनं योगिभिर्ध्यानगम्यं वन्दे। विष्णुं भवभयहरं सर्वलोकैकनाथम् ३

शिवध्यानम् ॥ ॐ नमः शंभवाय च मयो भवाय च नमः शंकराय च मयस्कराय च नमः शिवाय च शिवतराय च ॥४॥ ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारु चन्द्रावतंसं। रत्नाकल्पोज्वलांगं परशुमृगवराभीति हस्तं प्रसन्नम् ॥ पद्मासीनं समन्तात्स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्यं वसानं विश्वाद्यं विश्ववद्यं निखिलभयहरं पंचवक्त्रं त्रिनेत्रम् ॥ ४ ॥

सूर्यध्यानम् ॥ ॐ सूर्यस्य रश्मिर्हरिकेशः पुरस्तात्सविता ज्योतिरुदयामजस्रम् ॥ तस्य पूषाप्रसवेयाति विद्वान्तसम्पश्यन्विश्वा भुवनानि गोपाः ॥५॥ ध्येयः सदा सवितृ मंडलमध्यवर्ती नारायणः सरसिजासनसन्निविष्टः ॥ केयूरवान् मकरकुंडलवान् किरीटिहारी हिरण्मयवपुर्धृत शंखचक्रः ॥ ५ ॥ ॐ भू भुवः स्वः अमुकपंचायतनदेवताभ्यो नमः ध्यायामि ॥ ॐ सहस्रशीर्षः पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ सभूमिᳫं सर्वतस्पृत्वा त्यतिष्ठद्दशांगुलम् ॥ १ ॥ आगच्छ भगवन्देव स्थाने चात्र स्थिरो भव ॥ यावत्पूजां करिष्यामि तावत्त्वं सन्निधो भव ॥ १ ॥ अमुक० आवाहनं समर्पयामि ॥

२७

अथासनम् ॥ ॐ पुरुषएवेद७ँसर्वं यद्भूतं यच्च भाव्यम् ॥ उतामृ तत्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति ॥ २ ॥ रम्यं सुशोभनं दिव्यं सर्वसौख्यकरं शुभम् ॥ आसनं च मया दत्तं गृहाण परमेश्वर ॥ २ ॥ अमुक० आसनं समर्पयामि ॥

अथपाद्यम् ॥ ॐ एतावानस्य महिमा तो ज्यायांश्च पुरुषः पादोऽस्य विश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतन्दिवि ॥ ३ ॥ उष्णोदकं निर्मलं च सर्वसौगंधसंयुतम् ॥ पादप्रक्षालनार्थाय दत्तं ते प्रतिगृह्यताम् ॥ अमुक० पाद्यं समर्पयामि ॥

अथार्घ्यं ॥ ॐ त्रिपादूर्ध्वउदैत्पुरुषः पादोस्येहाभवत्पुनः॥ ततोविष्वं व्यक्रामत्साशनानशने अभि ॥ ४ ॥ अर्घ्यं गृहाण देवेश गंधपुष्पाक्षतैः सह ॥ करुणाकर मे देव गृहाणार्घ्यं नमोस्तुते ॥ ४ ॥ अमुक० अर्घ्यं समर्पयामि ॥

अथाचमनीयम् ॥ ॐ ततो विराडजायतविराजो अधिपुरुषः ॥ सजातो अत्यरिच्यत पश्चाद् भूमिमथोपुरः ॥ ५ ॥ सर्वतीर्थसमायुक्तं

२९

सुगन्धं निर्मलं जलम् ॥ आचम्य तां मयादत्तं गृहीत्वा परमेश्वरः ॥५॥
अमुक० आचमनीयं समर्पयामि ॥

अथ स्नानम् ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः संभृतं पृषदाज्यम् ॥ पशु
स्तांश्चक्रे वायव्यानारण्या ग्राम्याश्च ये ॥६॥ गंगासरस्वतीरेवापयोष्णी
नर्मदाजलैः ॥ स्नापितोऽसि मयादेव तथा शांतिं कुरुष्व मे ॥ ६ ॥
अमुक० स्नानं समर्पयामि ॥

अथ पञ्चामृतस्नानम् ॥ ॐ पंचनद्यः सरस्वतीमपियन्ती सस्रोतसः ॥
सरस्वति तु पंचधा सोदेशे भवत्सरित् ॥ ७ ॥ पयोदधिघृतं चैव मधु
च शर्करायुतम् ॥ पंचामृतं मया नीतं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥७॥ अमुक०
पंचायतनदेवताभ्यो नमः पंचामृतस्नानं समर्पयामि ॥

तत्रादौ पयः स्नानम् ॥ ॐ पयः पृथिव्यां पयओषधीषु पयो दिव्यं-
तरिक्षे पयोधाः पयस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥८॥ कामधेनुसमुत्पन्नं
सर्वेषां जीवनं परम् ॥ पावनं यज्ञहेतुश्च पयः स्नानार्थमर्पितम् ॥ ८ ॥
अमुक० पयस्नानं समर्पयामि ॥ पयः स्नानान्ते शुद्धोदकस्नानं समर्पयामि
शुद्धोदकस्नानान्ते आचमनीयं समर्पयामि ॥

२९

दधि स्नानम् ॥ ॐ दधिक्राव्णो अकारिषञ्जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ॥ सुरभिनो मुखाकरत्पृण आयुꣳषितारिषत् ॥ ९ ॥ पयसस्तु समुद्भूतं मधुराम्लं शशिप्रभम्॥ दध्यानीतं मया देव स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम्॥९॥ अमुक० दधिस्नानं समर्पयामि ॥ दधिस्नानान्ते शुद्धोदक० ॥

घृतस्नानम् ॥ ॐ घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतं वस्व-धाम ॥ अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहा कृतं वृषभवाक्षि हव्यम् ॥१०॥ नवनीतसमुत्पन्नं सर्वसंतोषकारकम् ॥ घृतं तुभ्यं प्रदास्यामि स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ १० ॥ अमुक० घृतस्नानं समर्पयामि ॥ घृतस्नानान्ते-शुद्धोदक० ॥

अथ मधुस्नानम् ॥ ॐ मधुवाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः माध्वीर्नः सन्त्वौषधीः मधुनक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवꣳरजः ॥ मधु-द्यौरस्तु नः पिता ॥ मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमां अस्तु सूर्यः ॥ माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥ ११ ॥ तरुपुष्पसमुद्भूतं सुस्वादु मधुरं मधु ॥ तेजः पुष्टि करं दिव्यं स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ ११ ॥ अमुक० मधुस्नानं समर्प-यामि ॥ मधुस्नानान्ते शुद्धोदक० ॥

अथ शर्करास्नानम् ॥ ॐ अपाᳬरसमुद्वयसᳬसूर्ये सन्तᳬसमाहितम् ॥ अपाᳬरसस्ययो रसस्तं वो गृह्णाम्युत्तममुपयाम गृहीतोसीन्द्राय त्वाजुष्टं गृह्णाम्येषते योनिरिन्द्राय त्वाजुष्टतमम ॥ १२ ॥ इक्षुसारसमुद्भूतीं शर्करापुष्टिकारिकां ॥ मलापहारिणीन्दिव्यां स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ १२ ॥ अमुक० शर्करास्नानं समर्पयामि ॥ शर्करास्नानान्ते शुद्धो० ॥

अथ गन्धोदकस्नानम् ॥ ॐ त्वां गन्धर्वा अखनंस्त्वामिन्द्रस्त्वां बृहस्पतिः ॥ त्वामोषधे सोमोराजा विद्वान्यक्ष्मादमुच्यत ॥१३॥ मलयाचलसंभूतं चंदनागुरुसंभवम् ॥ चंदनं देवदेवेश स्नानार्थं प्रतिगृह्यताम् ॥ १३ ॥ अमुक० गंधोदकस्नानं समर्पयामि ॥ गन्धोदकस्नानान्ते शुद्धोदक० ॥ अनेन पंचामृतस्नानेन पूर्वकाराधनेन श्रीअमुक पंचायतनदेवताः प्रियन्तान्नमम ॥ उत्तरे निमाल्यं विसृज्य ॥ पुनः गन्धपुष्पाभ्यां संपूज्य ॥ गन्धोदकधारया पुरुषसूक्तेनाभिषेकः कार्यः ॥ अभिषेकान्ते आचमनीयं समर्पयामि ॥

३१

अथ वस्त्रम् ॥ ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऋचः सामानि यज्ञिरे छन्दा ᳪसि यज्ञिरे तस्माद्यजुस्तस्मादजायत ॥ १४ ॥ सर्वभूषाधिके सौम्ये लोकलज्जा निवारणे ॥ मयो पपादिते तुभ्यं वाससी प्रतिगृह्यताम् ॥ ॥१४॥ अमुक० वस्त्रं समर्पयामि ॥ वस्त्रान्ते आचमनीयं समर्पयामि ॥

अथ यज्ञोपवीतम् ॥ ॐ तस्मादश्वा अजायन्त ये के चोभयादतः॥ गावोहयज्ञिरे तस्मात्तस्माज्जाता अजावयः ॥ १५ ॥ नवभिस्तन्तुभि-र्युक्तं त्रिगुणं देवता मयम् ॥ उपवीतं चोत्तरीयं गृहाण परमेश्वर ॥१५॥ अमुक० यज्ञोपवीतं समर्पयामि ॥ यज्ञोपवीतान्ते आचमनीयं समर्पयामि ।

अथ गन्धम् ॥ ॐ तं यज्ञं बर्हिषिप्रौक्षन्पुरुषञ्जातमग्रतः ॥ तेन देवा अयजन्तसाध्या ऋषयश्च ये॥ १६ ॥ श्रीखंडं चंदनं दिव्यं गंधाढ्यं सुमनोहरम् ॥ विलेपनं सुरश्रेष्ठं चन्दनं प्रतिगृह्यताम् ॥ १६ ॥ अमुक० गन्धम् समर्पयामि ॥

अथाक्षताः-ॐ अक्षन्नमीमदन्तह्यव प्रिया अधूषत ॥ अस्तोषत- ३१
स्वभानवोविप्रा नविष्ठयामतीयोजान्विन्द्रते हरिः ॥ १७ ॥ अक्षताश्च-

सुरश्रेष्ठ कुंकुमाक्ताः सुशोभिताः ॥ मया निवेदिता भक्त्या गृहाण परमेश्वर ॥१७॥ अमुक० अक्षतान्समर्पयामि ॥

अथ पुष्पाणि ॥ ॐ यत्पुरुषं व्यदधुः कतिधा व्यकल्पयन् ॥ मुखं किमस्यासीत्किं बाहू किमुरूपादावुच्यते ॥१८॥ माल्यादीनि सुगन्धीनि मालत्यादीनि वै प्रभो ॥ मया नीतानि पुष्पाणि गृहाण परमेश्वर ॥१८॥ अमुक० पुष्पाणि समर्पयामि ॥

श्रीगणेशाय दूर्वाङ्कुरार्पणम् ॥ ॐ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ति परुषः परुषस्परि ॥ एवानोदूर्वेप्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ १९ ॥ विश्वादि-सर्वदेवानां दूर्वे त्वं प्रीतिदा सदा ॥ क्षीरसागरसम्भूता वंशवृद्धिकरो-भव ॥ १९ ॥ श्रीमन्महागणाधिपतये नमः दूर्वाङ्कुरान्समर्पयामि ॥

अथ सूर्याय करवीरपुष्पार्पणम् । ॐ सविताः सवानाᳪंसुवताम-ग्निर्गृहपतीनाᳪंसोमोवनस्पतीनाम् ॥ बृहस्पतिर्वाच इन्द्रो ज्येष्ठाय रुद्रः पशुभ्यो मित्रः सत्यो वरुणो धर्मपतीनाम् ॥२० ॥ प्रणतार्ति हरादित्य विश्वचिन्तामणे विभो ॥ करवीराणि च पुष्पाणि गृहाण त्वं दिवाकर ॥ २० ॥ श्री सूर्याय नमः करवीरपुष्पाणि समर्पयामि ॥

देव्यै पुष्पार्पणम् ॥ ॐ श्रीश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्या वहोरात्रे पार्श्वे नक्षत्राणि रूपमश्विनौ व्यात्तम् । इष्णान्निषाणामुम्मयिषाणः सर्वलोकं मयिषाणः ॥ २१ ॥ सेवन्ति काबकुलचम्पकपाटलाब्जैः पुन्नागजाति-करवीररसालपुष्पैः ॥ बिल्वप्रवालतुलसीदलमालतीभिस्त्वां पूजयामि जगदीश्वरि मे प्रसीद ॥२१॥ श्रीदेव्ये नमः नानाविधपुष्पाणि समर्पयामि॥

श्रीशंकराय बिल्वार्पणम् ॥ ॐ शिवो भव प्रजाभ्यो मानुषीभ्य-स्त्वमंगिरः ॥ माद्या वा पृथिवी अभिशोचिर्मान्तरिक्षं मा वनस्प-तीन् ॥ २२ ॥ त्रिदलं त्रिगुणाकारं त्रिनेत्रं च त्रयायुधम् । त्रिजन्मपा-पसंहारं एकबिल्वपत्रं शिवार्पणम् ॥ २२ ॥ श्रीभगवते साम्बसदा शिवाय नमः बिल्वपत्रं समर्पयामि ॥

श्रीविष्णवे तुलसीदलार्पणम् ॥ ॐ विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो वृत्तानि पस्यशे ॥ इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ २३ ॥ तुलसी हेमरूपां च रत्नरूपां च मंजरीम् ॥ भवमोक्षप्रदां तुभ्यमर्पयामि हरिप्रियाम्॥ ॥ २३ ॥ श्रीमहाविष्णवे नमः तुलसीदलं समर्पयामि ॥

अथ सौभाग्यद्रव्यम् ॥ ॐ अहिरिव भोगैः पर्य्येति बाहुं जाया
३५ हेतिं परिबाधमानः॥ हस्तघ्नो विश्वावयुनानि विद्वान्पुमान्पुमाᳪंसम्प-
रिपातु विश्वतः ॥ २४ ॥ हरिद्रां कुंकुमं चैव सिन्दुरं च कलान्वितम्
सौभाग्यद्रव्यसंयुक्तं गृहाण परमेश्वर ॥ २४ ॥ अमुकपंचायतनदेवता-
भ्यो नमः सौभाग्यद्रव्यं समर्पयामि ॥

अथ धूपं ॥ ॐ ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यकृतः॥ उरू तदस्य यद्वैश्यः पद्भ्याᳪंशूद्रो अजायत ॥ २५ ॥ वनस्पतिरसोद्भूतो गन्धाढ्यो गन्धउत्तमः ॥ आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥ २५ ॥ अमुक० धूपमाघ्रापयामि ॥

अथ दीपः ॥ ॐ चन्द्रमा मनसो जातश्चक्षोः सूर्य्यो अजायत ॥ श्रोत्राद्वायुश्च प्राणश्च मुखादग्निरजायत ॥ २६ ॥ आज्यं च वर्ति संयुक्तं वन्हिना योजितं मया ॥ दीपं गृहाण देवेश त्रैलोक्यतिमिरापहम् ॥ ॥ २६ ॥ अमुक० दीपन्दर्शयामि ॥

अथ नैवेद्यम्। ॐ नाभ्या आसीदन्तरिक्षᳪंशीर्ष्णो द्यौः समवर्तत॥ ३५

पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रास्तथा लोकां अकल्पयन् ॥ २७ ॥ नैवेद्यं गृह्यतान्देव भक्ति मेह्यचलां कुरु ॥ ईप्सितं मे वरं देहि परतत्र परां गतिम् ॥ २७ ॥ अमुक० इदमासादितं नैवेद्यं समर्पयामि ॥ ॐ प्राणाय स्वाहा ॥ अपानाय स्वाहा । व्यानाय स्वाहा । उदानाय स्वाहा ॥ समानाय स्वाहा ॥ मध्ये पानीयम् ॥ उत्तरापोशनम् ॥ हस्तप्रक्षालनम्॥ मुखप्रक्षालनम् ॥ आचमनीयं समर्पयामि ॥ करोद्वर्त्तनार्थं चन्दनं समर्पयामि ॥ मुखवासार्थे ताम्बूलं । ॐ यत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत ॥ वसन्तोऽस्यासीदाज्यं ग्रीष्मइध्मः शरद्धविः ॥ २८ ॥ पूगीफलं महद्दिव्यं नागवल्लीदलैर्युतम् । एलाचूर्णादिसंयुक्तं तांबूलं प्रतिगृह्यताम् ॥ २८ ॥ अमुक० मुखवासार्थे ताम्बूलं समर्पयामि ॥

अथ फलम् ॥ ॐ याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणी॥ बृहस्पति प्रसूतास्ता नो मुंचत्वᳪंहसः ॥ २९ ॥ इदं फलं मया देव स्थापितं पुरतस्तव ॥ तेन मे सफलावाप्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि । २९॥ अमुक० फलं समर्पयामि ॥

अथ दक्षिणा ॥ ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पति-
३७ रेक आसीत् ॥ स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम
॥ ३० ॥ हिरण्यगर्भगर्भस्थं हेमबीजं विभावसोः ॥ अनन्तपुण्यफल
दमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ॥ ३० ॥ अमुक० दक्षिणां समर्पयामि ॥

अथ कर्पूरारार्त्तिकम् ॥ ॐ इदँ हविः प्रजननं मे अस्तु दशवीरँ सर्वगणँ स्वस्तये ॥ आत्मशनि प्रजाशनि पशुशनि लोकशन्यभय शनि ॥ अग्निः प्रजां बहुलाम्मे करोत्वन्नं पयो रेतोऽस्मासु धत्त ॥३१॥ कदलीगर्भसंभूतं कर्पूरं च प्रदीपितम् ॥ आरार्त्तिक्यमहं कुर्वे पश्य मे वरदो भव ॥ ३१ ॥ अमुक० कर्पूरारार्त्तिकं समर्पयामि ॥

अथ प्रदक्षिणा ॥ ॐ सप्तास्यासन्परिधयस्त्रिः सप्त समिधः कृताः ॥ देवा यद्यज्ञं तन्वाना अबध्नन्पुरुषं पशुम् ॥३२॥ यानि कानि च पापानि जन्मान्तरकृतानि च । तानि सर्वाणि नश्यन्तु प्रदक्षिणं पदे पदे ॥ ३२ ॥ अमुक० प्रदक्षिणां समर्पयामि ॥

अथ मन्त्रपुष्पाञ्जलिः ॥ ॐ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि धर्माणि ३७

प्रथमान्या सन् ॥ ते ह नाकं महिमानः स चन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥ ॐ राजाधिराजाय प्रसह्यसाथिने ॥ नमो वयं वैश्रवणाय कुर्महे ॥ स मे कामान्कामकामाय मह्यम् ॥ कामेश्वरो वैश्रवणो दधातु ॥ कुबेराय वैश्रवणाय महाराजाय नमः ॥ ॐ स्वस्ति साम्राज्यं भोज्यं स्वाराज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं महाराज्यमाधिपत्यमयं समन्तपर्यायी स्यात् ॥ सार्वभौमः सार्वायुषः आन्धातापरार्धात् पृथिव्यै समुद्रपर्यान्ताया एकराडिति ॥ तदप्येष श्लोकोऽभिगीतो मरुतः परिवेष्टारो मरुतस्यावसं ग्रहे ॥ आविक्षितस्य कामप्रेर्विश्वेदेवाः सभासद इति ॥ ॐ विश्वतश्चक्षुरुतविश्वतो मुखो विश्वतो बाहुरुतविश्वतस्पात् ॥ सम्बाहुभ्यां धमति सम्पतत्रैर्द्यावा भूमीं जनयन्देव एकः॥३१॥ नाना सुगंधिपुष्पाणि यथाकालोद्भवानि च ॥ पुष्पांजलिर्मया दत्ता गृहाण परमेश्वर ॥ ३२ ॥ अमुक० मंत्रपुष्पांजलिं समर्पयामि ॥

अथ ध्यानम् ॥ विघ्नेश्वराय वरदाय सुरप्रियाय लंबोदराय सकलाय जगद्धिताय ॥ नागाननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय गौरीसुताय

गणनाथ नमो नमस्ते ॥ १ ॥ भूत्या लेपनभूषितः प्रविलसन्नेत्राग्नि-
दीपां कुरः कंठे पन्नग पुष्पदा च सुभगा गंगाजलैः पूरिता ॥ ईषत्ताम्र-
जटाग्रपल्लवयुगा न्यस्तोजगन्मंडपे । शंभुर्मंगलकुंभतामुपगतो भूया-
त्तदा श्रेयसे ॥ २ ॥ पुरारितनुभागिनी दुरितसंघसंहारिणी भजन्म-
र्तिविवर्धिनी प्रबलदानवोन्मर्दिनी ॥ तुषारगिरिनन्दिनी मुनिहृदन्तराल-
संचरी सदैव शुभवर्धिनी हरिनितम्बिनी पातु वः ॥ ३ ॥ कचकुचाचि-
बुकाग्रे पाणिषु व्यापृतेषु प्रथमजलधिपुत्र्याः संगमेऽनंगधाम्नि ॥ ग्रथित
निबिडनीवी बंधन मोक्षणार्थं चतुरधिककरोऽसौ पातुवश्चक्रपाणिः॥४॥
इत्यंत अंगपाल पूजाविधि ॥ आवाहनं न जानामि न जानामि विसर्ज-
नम् । पूजांचैव न जानामि क्षमस्व परमेश्वर ॥ १ ॥ अन्यथा शरणं
नास्ति त्वमेव शरणं मम । तस्मात्कारुण्यभावेन रक्षस्व परमेश्वर ॥ २ ॥
गतं पापं गतं दुःखं गतं दारिद्र्यमेव च । आगता सुखसंपत्तिः पुण्यं
च तव दर्शनात् ॥ ३ ॥ मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वर ॥
यत्पूजितं मया देव परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ ४ ॥

अथार्पणम् ॥ अनेन यथा ज्ञानेन यथा मिलितोपचारेण कृतेन पूजनेनामुकपंचायतनदेवताः प्रियन्ताम् ॥ ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ इति पंचायतनदेवपूजाप्रयोगः समाप्तः ॥

अथ वैश्वदेवप्रयोगः ।

જમીન ચોખંડી લીંપીને તે ઉપર વૈશ્વદેવ કરવાનો કુંડ મુકી જે અગ્નિ ઉપર રસોઇ કરી હોય, તે અગ્નિ કુંડમાં લેવો, તેની પાસે તાંબાના પાત્રમાં ઘીનો ભાત રાખી કુંડની પશ્ચિમમાં પૂર્વાભિમુખ બેસી નીચેના ત્રણ મંત્રથી આચમન કરવું.

ॐ अमृतोपस्तरणमसि स्वाहा ॥ ॐ अमृताऽपिधानमसि स्वाहा ॥ ॐ सत्यं यशः श्रीर्मयि श्री श्रयतां स्वाहा ॥

પછી નીચેના મંત્રોથી ન્યાસ કરવા.

ॐ वाङ्मआस्येऽस्तु । ॐ नसोर्मे प्राणोऽस्तु ॥ ॐ अक्ष्णोर्मे चक्षुरस्तु ॥ ॐ कर्णयोर्मे श्रोत्रमस्तु ॥ ॐ बाह्वोर्मे बलमस्तु ॥ ॐ उर्वोर्मे ओजोऽस्तु ॐ अरिष्टानिमेंगानि तनुस्तन्वा मे सहसन्तु ॥

अथः संकल्पः ॥ अत्राद्य महामांगल्यप्रदमासे अमुकवासे अमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकवासरे ममात्मनः सुसंस्कारार्थं पंचसूना जनितदोषपरिहारार्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं वैश्वदेवाख्यं कर्मकरिष्ये ॥

પછી જમણા હાથની અનામિકામાં કુશ પવિત્રી ધારણ કરી, કુંડમાંના અગ્નિને વાંસની ભૂંગળીથી ફુંકી પ્રજ્વલિત કરી નીચેના મંત્રથી ધ્યાન ધરવું.

ॐ भूर्भुवः स्वर्द्यौरिव भूम्ना पृथिवीव वरिम्णा ॥ तस्यास्ते पृथिवी देवयजनिपृष्ठेऽग्निमन्नाद्यायादधे ॥१॥ ॐ चत्वारि शृङ्गास्त्रयो अस्यपादाद्वेशीर्षे सप्तहस्ता सो अस्य त्रिधा बद्धो वृषभोरोरवीति महादेवो मर्त्यां आविवेश ॥ २ ॥ ॐ एषोहदेवः प्रदिशोनुसर्वाः पूर्वोह जातः सउगर्भे अन्तः ॥ स एव जातः स जनिष्यमाणः प्रत्यङ्जनास्तिष्ठति सर्वतो मुखः ॥ ३ ॥

પછી હાથમાં ગંધ પુષ્પ લઈને-

ॐ पावकनाम्ने वैश्वानराय गंधाक्षतपुष्पाणि समर्पयामि ॥

પછી હાથમાં જલ લઈને-

ॐ अग्नये नमः

બોલી કુંડમાંના અગ્નિને પર્યુક્ષણ કરવું પછી હાથ જોડી

ॐ अग्ने, शांडिल्यगोत्र, मेषध्वज, प्राङ्मुखः संमुखो भव ॥

એમ કહી પછી પાસે રાખેલાં અન્નને ગાયત્રી મંત્રથી પ્રોક્ષણ કરી અગ્નિ પ્રજ્વલીત કરો પછી ચંદન અથવા બીજી કોઇ સમિધાઓમાંથી આઠ આઠ આંગળી ત્રણ સમિધાઓ લઇને ઘીમાં બોળીને નીચેના મંત્રો વડે એક એક અનુક્રમે અગ્નિમાં અર્પણ કરવી.

ॐ अयन्तइध्मआत्माजातवेदस्तेनेध्य स्ववर्द्धस्व चेद्धवर्धय चास्मान्प्रजयापशुभिर्ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन समेधय स्वाहा ॥

પછી નીચેના બે મંત્રથી એક સમીધા આપવી.

ॐ समिधाग्निं दुवस्यत घृतैर्बोधयतातिथिम् ॥ आस्मिन्हव्या जुहोतन स्वाहा ॥ ॐ सुशमिद्धायशोचिषे घृतं तीव्रं जुहोतन ॥ अग्नये जातवेदसे स्वाहा ॥ २ ॥

અને ત્રીજી સમીધા નીચેના મંત્રથી આપવી.

ॐ तन्त्वासमिद्भिरंगिरो घृतेन वर्धयामसि ॥ बृहच्छोचायविष्ठ्य स्वाहा ॥ ३ ॥

પછી પૂર્વોક્ત अयंतइध्मआत्मा એમ મંત્રથી ઘીની પાંચ આહુતીઓ આપીને પછી કુંડની ચારે દિશાએ જલ સિંચન કરવું.

ॐ देवसवितः प्रसुवयज्ञं प्रसूवयज्ञपतिं भगाय ॥ दिव्योगन्धर्वः केतपूः केतन्नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचन्नः स्वदतु ॥

પછી ભાતની પાંચ આહુતી મધ્યમા, અનામિકા અને અંગુઠા વડે લઈને ડાબો હાથ છાતીપર મુકી અગ્નિકુંડમાં આપવી.

ॐ ब्रह्मणे स्वाहा ॥ इदं ब्रह्मणे इदं नमम ॥ ॐ प्रजापतये स्वाहा इदं प्रजापतये इदं नमम ॥ ॐ ग्रहेभ्यः स्वाहा इदं ग्रहेभ्य इदं नमम ॥ ॐ कश्यपाय स्वाहा इदं कश्यपाय इदन्नमम ॥ ॐ अनुमतये स्वाहा इदं अनुमतये इदन्नमम ॥

પછી ઘીની ચાર આહુતીઓ નીચેના મંત્રથી આપવી.

ॐ भूरग्नये प्राणाय स्वाहा इदमग्नये प्राणाय इदन्नमम ॥ ॐ

भुवर्वायवेऽपानाय स्वाहा इदंवायवे पानाय इदं नमम : ॥ ॐ स्वरादित्याय व्यानाय स्वाहा इदमादित्याय व्यानाय इदन्नमम ॥ ॐ भुर्भूवस्वराग्निवाव्यादित्येभ्यः स्वाहा इदमग्नि वाव्यादित्येभ्य इदं नमम ॥

પછી સુવામાં અથવા તો આચમનીમાં જે કાંઈ ઘી તથા ભાત વધેલું હોય તે લઈને છેલ્લી સ્વિષ્ટ કૃદાહુતિ આપવી.

ॐ अग्नये स्विष्टकृतये स्वाहा इदमग्नये स्विष्टकृत इदन्नमम ॥

પછી નીચેના મંત્રથી હાથમાં જલ લઈને અર્પણ કરવું.

अनेन कृतेन वैश्वदेवाख्येन कर्मणा श्रीभगवानग्निनारायणः प्रियतान्नमम ॥ ॐ तत्सत् ब्रह्मार्पणमस्तु ॥

अथ तर्पण प्रयोगः ।

પ્રાતઃકાલની સંધ્યા કર્યા પછી તર્પણ કરવું. અથવા મધ્યાન્હે બ્રહ્મયજ્ઞ કર્યા પછી કરવું. દર્ભાસન પર પૂર્વાભિમુખે બેસી આચમન કરી પ્રાણાયામ કરવો પછી નીચે પ્રમાણે સંકલ્પ કરવો.

अत्राद्यमहामांगल्यप्रदमासे अमुकमासे अमुकपक्षे अमुकतिथौ

अमुकवासरे यथावर्तमाननक्षत्रयोगकरणलग्नमुहूर्तसमवाये एवंग्रह-गुणविशेषणविशिष्टायां शुभपुण्यतिथौ तत्सत्परमेश्वरप्रीत्यर्थं देव-र्षिमनुष्यपितृतर्पणमहं करिष्ये ॥

પછી જમણા હાથની અનામિકા આંગળીમાં દશ આંગળના દર્ભના બે કટકા ધારણ કરી તાંબાનાં પાત્રમાં તર્પણ માટે જલ ભરવું. પછી પૃથ્વિ ઉપર અથવા તાંબાનાં પાત્રમાં દર્ભ પાથરી–

ॐ विश्वेदेवास आगात शृणुताम् ॥ इमं हवम् ॥ एदं बर्हिर्निषीदत॥

એ મંત્ર ભણીને આવાહન કરવું.

ॐ विश्वेदेवाः शृणुतेमं हवमेये अन्तरिक्षे य उपद्यविष्ठ ॥ ये अग्निजिह्वा उतवाय जत्राआमद्यास्मिन् बर्हिषिमादयध्वम् ॥

એ મંત્રનો જપ કરી પૂર્વ દિશામાં અગ્ર ભાગવાળા ત્રણ દર્ભ ધારણ કરી દેવતીર્થ આંગળીના અગ્રભાગવડે તર્પણ કરવું. તે નીચે પ્રમાણે—

ॐ ब्रह्मा तृप्यताम् ॥ ॐ विष्णुस्तृप्यताम् ॥ ॐ रुद्रस्तृप्यताम् ॥ ॐ प्रजापतिस्तृप्यंताम् ॥ ॐ देवाःस्तृप्यताम् ॥ ॐ छन्दांसितृप्यंताम॥ ॐ वेदास्तृप्यंताम् ॥ ॐ ऋषयस्तृप्यंताम्॥ ॐ पुराणाचार्यास्तृप्यंताम॥

ॐ गंधर्वास्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ इतराचार्यास्तृप्यंन्ताम् ॥ ॐ संवत्सरः सावयवस्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ देव्यस्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ अप्सरसस्तृप्यंताम् ॥ ॐ देवानुगास्तृप्यंताम् ॥ ॐ नागास्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ सागरास्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ पर्वतास्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ सरितस्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ मनुष्यास्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ यक्षास्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ रक्षांसि तृप्यन्ताम् ॥ ॐ पिशाचास्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ सुपर्णास्तृप्यंताम् ॥ ॐ भूतानि तृप्यन्ताम् । ॐ पशवस्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ वनस्पतयस्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ औषधयस्तृप्यन्ताम् ॥ ॐ भूतग्रामचतुर्विधस्तृप्यन्ताम् ॥

ઊપર પ્રમાણે બોલતા જવું અને પ્રત્યેક દેવને ઉદ્દેશિને એક એક અંજલી આપવી. એ પ્રમાણે દેવ તર્પણ કરી જનોઇને કેવલ કંઠમાં ધારણ કરી ટચલી આગળીના મૂળ ભાગમાં દર્ભ રાખીને ઉત્તરાભિમુખ બેસી પ્રત્યેક ઋષિનું નામ બે વાર બોલી બબ્બેવાર અંજલી કનિષ્ઠિકાના મૂલને દર્ભના મધ્યભાગવડે મનુષ્ય તર્પણ નીચે પ્રમાણે કરવું.

ॐ सनकस्तृप्यंतु ॥ २ ॥ ॐ सनन्दनस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ सनातनस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ कपिलस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ वोढुस्तृप्यतु ॥ २ ॥ ॐ पंचशिखस्तृप्यतु ॥ २ ॥

૪૬

એ પ્રમાણે તર્પણ કરી પછી અપસવ્ય કરવું. પછી દક્ષિણાભિમુખે બેસી ડાબો પગ વાળીને દર્ભના મૂળ અને અગ્રભાગ બંને ભેગાં કરીને તર્જનીના મૂળ વડે જલપાત્રમાં નાંખેલાં તલ સહિત જલ વડે એક એકને ત્રણ અંજલી ઉચ્ચારણ પૂર્વક આપવી એ રીતે પિતૃ તથાં યમનું તર્પણ કરવું.

ॐ कव्यवाडनलस्तृप्यताम् ॥ ३ ॥ ॐ सोमस्तृप्यताम् ॥ ३ ॥ ॐ यमस्तृप्यताम् ॥ ३ ॥ ॐ अर्यमातृप्यताम् ॥ ३ ॥ ॐ अग्निष्वाता पितरस्तृप्यन्ताम् ॥ ३ ॥ ॐ सोमपा पितरस्तृप्यन्ताम् ॥३॥ ॐ बर्हिषदपितरस्तृप्यन्ताम् ॥ ३ ॥ ॐ यमाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ धर्मराजाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ मृत्यवे नमः ॥ ३ ॥ ॐ अन्तकाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ वैवस्वताय नमः ॥ ३ ॥ ॐ कालाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ सर्वभूतक्षयाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ औदुम्बराय नमः ॥ ३ ॥ ॐ दध्नाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ नीलाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ परमेष्ठिने नमः ॥ ३ ॥ ॐ वृकोदराय नमः ॥ ३ ॥ ॐ चित्राय नमः ॥ ॐ चित्रगुप्ताय नमः ॥ ३ ॥

જેના પિતા જીવતા હોય તેણે અહિં સુધી તર્પણ કરવું. જેના માતા પિતા મરણ પામ્યાં હોય તેણે પિતૃત્રયી માતૃત્રયી તર્પણ નીચે પ્રમાણે કરવું. તેમાં પોતાના ગોત્રનો ઉચ્ચાર કરવો.

૪૭

अमुकगोत्रोऽस्मत्पिताऽमुक शर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् ॥ इदं जलं तस्मैस्वधा नमम ॥ ३ ॥ अमुक० गोत्रोऽस्मत्पितामहोऽमुकशर्मा रुद्र-रूपस्तृप्यताम् ॥ इदं जलं० ॥ ३ ॥ अमुक० गोत्रोऽस्मत्प्रपितामहोऽमुक-शर्मा आदित्य रूपस्तृप्यताम् ॥ इदं जलं ॥३॥ अमुक गोत्रोऽस्मत्माता अमुकदा (આ ઠેકાણે દેવીનું ઉચ્ચારણ કરવું.) वसुरूपातृप्यताम् ॥ ३ ॥ इदं जलं तस्मै स्वधानमम ॥ ३ ॥ अमुक गोत्राऽस्मात्पितामही अमुकदा रुद्ररूप तृप्यताम् ॥ इदं जलं० ॥ ३ ॥ अमुक गोत्राऽस्मत्प्रमातामही अमुकदा आदित्यरूप तृप्यताम् ॥ इदं जलं० ॥ ३ ॥

ઓરમાન માતા મૃત્યુ પામી હોય, તો अमुक गोत्राऽस्मत्सापत्नमाता अमुकदा वसुरूपा तृप्यताम् ॥ इदं जलं० ॥ ३ ॥

પછી નીચેનાં મંત્રોથી ઉપાંસુ પાઠ કરતાં કરતાં અંજલીમાંનું પાણી બીજા પાત્રમાં નાંખવું તેને પ્રસેક કર્મ કહે છે. એમ ન બને તો પાઠ માત્ર કરી જવો. ત્યાર પછી માતા મહાદિ ત્રયી તથા એકોદ્દિષ્ટગણનું તર્પણ કરવું.

ॐ उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः ॥ असुंय-इयुरवृका ऋतज्ञास्तेनोवन्तु पितरो हवेषु ॥ १ ॥ ॐ अंगिरसो नः

४८

पितरो नवग्वा अथर्वाणो भृगवः सोम्यासः ॥ तेषां वयᳲसुमतौ यज्ञि-
यानामपि भद्रेसौ मनसे स्याम ॥२॥ ॐ आयन्तु नः पितरः सोम्यासो
ग्निष्वाताः पथिभिर्देवयानैः ॥ अस्मि यज्ञे स्वधयामदन्तोऽधि ब्रुवन्तु ते
वन्त्वस्मान् ॥३॥ ॐ ऊर्जं वहन्ति रमृतं घृतं पयः कीलालं परिस्रुतम् ॥
स्वधास्थ तर्पयत मे पितॄन् ॥४॥ ॐ पितृभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधानमः
पितामहेभ्यः स्वधायिभ्य स्वधानमः प्रपितामहेभ्यः स्वधायिभ्यः स्वधा
नमः ॥ अक्षन्पितरोमीमदन्तपितरोतीतृपन्तपितरः पितरः शुन्धध्वम्
॥५॥ ॐ ये चेह पितरो ये च नेहयांश्च विद्म यां उचनप्रविद्मः ॥ त्वं
वेत्थयति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञᳲसुकृतं जुषस्व ॥ ६ ॥ ॐ मधुवाता
ऋतायते मधुक्षरंति सिंधवः । माध्वीर्नः सन्त्वौषधीः ॥७। ॐ मधुन-
क्तमुतोषमो मधुमत्पार्थिवᳲरजः ॥ मधुद्यौरस्तुनः पिता ॥ ८ ॥ ॐ
मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमां अस्तु सूर्यः माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥ ९ ॥

પછી નીચેનાં ત્રણ મંત્ર વડે ત્રન અંજલી આપવી.

ॐ तृप्यध्वम् ॥ ॐ तृप्यध्वम् । ॐ तृप्यध्वम् ॥

પછી નીચેના મંત્રથી માતા મહાદિનું તર્પણ કરવું.

ॐ नमो वः पितरो रसाय नमो वः पितरो शोषाय नमो वः पितरो जीवाय नमो वः पितरः स्वधायै नमो वः पितरो घोराय नमो वः पितरो मन्यवे नमो वः पितरः पितरो नमो वोगृह्णान्नः पितरो दत्तवसो वः पितरोदेष्मै तद्वः पितरो वासः ॥ १ ॥ अमुक गोत्रः अस्मन्मातामहः अमुकशर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् ॥ इदं० जलं ॥ ३ ॥ अमुक गोत्रः अस्मप्रमातामहः अमुकशर्मा रुद्ररूपस्तृप्यताम् ॥ इदं जलं ॥३॥ अमुक गोत्रः अस्मद्वृद्धप्रमातामहः अमुकशर्मा आदित्यरूपस्तृप्यताम् ॥ इदं जलं ॥ ३ ॥ अमुक गोत्रा अस्मन्मातामही अमुकदा वसुरूपातृप्यताम् इदं जलं ॥ ३ ॥ अमुक गोत्रा अस्मत्प्रमातामही अमुकदा रुद्ररूपातृप्यताम् ॥ इदं जलं ॥ ३ ॥ अमुक गोत्रा अस्मद्वृद्धप्रमातामही अमुकदा आदित्यरूपातृप्यताम् ॥ इदं जलं तस्मै० ॥ ३ ॥ अमुक गोत्रा अस्मतपत्नी अमुकदा वसुरूपातृप्यताम् ॥ इदं जलं० ॥३॥ अमुक गोत्रः अस्मत्सुतः वसुरूपस्तृप्यताम् ॥ इदं जलं० ॥ ३ ॥ अमुक गोत्रा अस्मत्कन्या अमुकदा वसुरूपा तृप्यताम् ॥ इदं जलं० ॥ ३ ॥

५०

अमुकगोत्रः अस्मत्पितृव्यकः अमुकशर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् ॥ इदं जलं० ॥ १ ॥ अमुकगोत्रः अस्मन्मातुलः अमुकशर्मा वसुरूपस्तृप्यताम् इदं जलं० ॥ ३ ॥

એજ પ્રમાણે ભાઈ, ફોઈ, માસી, બહેન, સસરો, ગુરૂ, શિષ્ય, મિત્ર આદિમાં જે જે મરણ પામ્યાં હોય તેમનું પણ અનુક્રમે તર્પણ કરવું. ઊપર કહેલી રીતે વિસ્તાર પૂર્વક પ્રકારના તર્પણ કરવાની શકિત ન હોયતો પ્રથમ પૂર્વોક્ત રીતે સંકલ્પ કરી ને પછી–

ॐ आब्रह्मस्तम्बपर्यन्तं देवर्षिपितृमानवाः ॥ तृप्यन्तु पितरः सर्वे मातृमातामहादयाः ॥ अतीतकुलकोटीनां सप्तद्वीपनिवासिनाम् ॥ आब्रह्मभुवनाल्लोकादिमस्तु तिलोदकम् ॥ २ ॥

એ મંત્ર ભણીને તિલ સહિત જલની ત્રણ ત્રણ અંજલી આપવી અને છેવટે આગળ કેહેવામાં આવશે તે મુજબ કર્મ અર્પણ કરવું તે પહેલાં નીચેના શ્લોકથી સ્નાન સમયે પેહેરેલું વસ્ત્ર પૃથ્વિપર નીચોવી જલ આપવું.

ये के चास्मत्कुले जाता अपुत्रा गोत्रिणः स्मृताः ॥
ते गृह्णन्तु मया दत्तं वस्त्र निष्पीडनोदकम् ॥

ઘેર તર્પણ કરવું હોય તો વસ્ત્ર નિચોવવું નહિ. તેમજ શ્રાદ્ધ સંવત્સરીને દિવસે જલાશયપર તર્પણ કરતાં હોય તો પણ વસ્ત્ર નિચોવવું નહિ. પછી દર્ભનો ત્યાગ કરી જનોઇ સવ્ય કરી આચમન લેવું. પશ્ચાત્ પાત્રમાં શુદ્ધ જલ ભરી તેમાં અનામિકા વડે ષટદલ કરી તે પાત્રમાં શ્વેતગંધ, અક્ષત, પુષ્પાદિ નાંખી નિચેનાં મંત્રો વડે બ્રહ્માદિને અર્ઘ્ય આપવા.

ॐ ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विषीमतः सुरुचोवेनआवः ॥ स बुध्न्या उपमा अस्य विष्ठाः शतश्चयोनिमशतश्चविवः ॥ १ ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ इदं विष्नुर्विचक्रमेत्रेधानिदधे पदम्॥ समूढमस्य पांᳫसुरे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ विश्नवे नमः ॥ ॐ नमस्ते रुद्रमन्यवउतोतइषवे नमः ॥ बाहुभ्यामुतते नमः ॥ ३ ॥ ॐ रुद्राय नमः ॥ ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ४ ॥ ॐ सवित्रे नमः। ॐ मित्रस्य चर्षणी धृतो वो देवस्य सानसि ॥ द्युम्नं चित्रस्त्रवस्तमम ॥५॥ ॐ मित्राय नमः ॥ ॐ इमं मे वरुणश्रुधिहवमद्या च मृडय॥ त्वामवस्युराचके ॥ ६ ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥

એવી રીતે અર્ઘ્ય આપ્યા પછી નીચે પ્રમાણે સૂર્યોપસ્થાન કરવું.

ॐ अद्रश्रमस्यकेतवो विरश्मयोजनां अनु ॥ भ्राजन्तो अग्नयो यथा ॥ उपयामगृहीतोसि सूर्याय त्वाभ्राजायैषते योनिः सूर्यायत्वा भ्राजाय ॥ सूर्यभ्राजिष्ठ भ्राजिष्ठस्त्वंदेवेष्वासि भ्राजिष्ठोऽहम्मनुष्येषु भूयासम् ॥ १ ॥ ॐ हꣳसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथि र्दुरोणसत् ॥ नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् ॥ २ ॥

પછી સૂર્યને પ્રદક્ષિણા કરી નમસ્કાર કરવા, પછી નિચે પ્રમાણે દિગ દેવતાને નમસ્કાર કરવા.

ॐ प्राच्यै दिशे इन्द्राय नमः ॥ ॐ आग्नेय्येदिशे अग्नये नमः ॥ ॐ दक्षिणायै दिशे यमाय नमः ॥ ॐ नैऋत्यै दिशे नैऋतये नमः ॥ ॐ प्रतीच्यै दिशे वरुणाय नमः ॥ ॐ वायव्यै दिशे वायवे नमः ॥ ॐ उदीच्यै दिशे सोमाय नमः ॐ ईशान्यै दिशे ईशानाय नमः ॥ ॐ उर्ध्वायै दिशे ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ अवाच्यै दिशे अनंताय नमः ॥ ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ॐ अग्नये नमः ॥ ॐ पृथिव्यै नमः ॥ ॐ औषधिभ्यो नमः ॥ ॐ वाचे नमः ॥ ॐ वाचस्पतये नमः ॐ महद्भ्यो नमः॥

ॐ अपां पतये नमः ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥

પછી નીચેના મંત્ર વડે જલ સહિત જમણા હાથે મુખનો સ્પર્શ કરવો.

ॐ संवर्चसा पयसा संतनूभिरगन्महिमनसा सꣳशिवेन ॥ त्वष्टा सुदत्रो विदधातु रायोनुमार्ष्टुतन्वोयद्विलिष्टम् ॥

પછી નીચેના મંત્ર વડે હાથમાં અક્ષત લઈ વિસર્જન કરવું.

ॐ देवागातुं विदोगातु वित्वागातुमित ॥ मनसस्पत इमं देवयज्ञꣳस्वाहा वातधाः ॥ १ ॥

પછી નીચે પ્રમાણે અર્પણ કરવું.

अनेन यथा शक्तिदेवऋषिमनुष्यपितृतर्पणाख्येन कर्मणा पितृस्वरूप जनार्दन वासुदेवः प्रियताम् नमम ॥ ॐ तत्सद्ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ श्रीरस्त्वत्र ॥

સૂચના–જેમનાથી ઉપર પ્રમાણે તર્પણ ન થઇ શકે તો તેમણે આચમન પ્રાણાયામ અને સંકલ્પ કરી દેવ તર્પણમાંની પ્રથમ દશ અંજલી આપી, ઋષિ તર્પણ પ્રથમ ચાર ઋષિના નામનું તર્પણ કરવું. પછી નીચેના મંત્રથી તર્પણ કર્મની સમાપ્તિ કરવી.

૫૪

ॐ पितृवंशा मातृवंशौ ये चान्येमत्तउदकं अर्हन्ति तैंतृप्यन्ताम् ॥

इति तर्पणप्रयोगः ॥

अथ भोजन विधिः।

સોનાં કે રૂપાનાં પાત્રમાં કિંવા કેળ, આંબો, કમળ, મહુડો, ખાખરો, જાંબુ, ફણસ, ચંપો અને ઉગ્રરો એટલાનાં પાતરામાં ભોજન કરવું ઉત્તમ છે. પિત્તળના કે તાંબાના પાત્રમાં ભોજન કરવું મધ્યમ છે. કાંસાનાં પાત્રમાં એક જણ જે નિત્ય તેજ પાત્રમાં ભોજન કરતું હોય તેણેજ કરવું. બીજાએ તે પાત્રમાં ભોજન કરવું નહિ. મૃતિકાના પાત્રમાં તથા વડ, પીપળાના અને આંકડાના પાત્રમાં ભોજન કરવું નિષિદ્ધ છે. ભોજન વખતે જમણી બાજુએ જલપાત્ર મુકી નમસ્કાર કરી એક અથવા બે પગ વડે પૃથ્વિનો સ્પર્શ કરી ગાયત્રી મંત્ર વડે અન્નદેવનું અભિમંત્રણ કરી.

ॐ **सत्यं वर्तेन परिषिंचामि** એ મંત્ર વડે દિવસે અને ॐ **ऋतंवा सत्येन परिषिंचामि** એ મંત્ર વડે રાત્રિએ પાત્રની ચારે બાજુ જલ સિંચન કરવું પછી

ॐ **अग्निरश्मिजन्मना जातवेदा घृतम्मे चक्षुरमृतम्म आसन् ॥ अर्कस्त्रिधातुरजसो विमानोजस्त्रो धर्म्मो हविरास्मि नाम ॥**

એ મંત્ર વડે જઠરાગ્નિનું ધ્યાન કરી પાત્રની જમણી બાજુએ ॐ **भूःपतये स्वाहा ॥ ॐ भुवनपतये स्वाहा ॥ ॐ भूतानां पतये स्वाहा ॥**

એ ત્રણ મંત્ર વડે ત્રણ બલિદાન ઘીવાળા ભાતનાં મુકવાં, પછી હાથમાં જળ લઇને નીચેના શ્લોકથી અન્ન પ્રોક્ષણ કરવું.

ॐ **अन्नब्रह्मरसो विश्नु भोक्ता देवमहेश्वरः ॥**
एवं ध्यात्वा च यो भुक्तं सोऽन्नदोषैर्न लिप्यते ॥ १ ॥

પછી હાથમાં જલ લઈને નીચેના મંત્રથી આચમન કરવું.

ॐ **अमृतोपस्तरणमसि स्वाहा ॥**

પછી મૌનધારણ કરી પાંચ ગ્રાસ ઘી વાળા ભાતનાં નીચેના મંત્રથી લેવા.

ॐ **प्राणाय स्वाहा ॥** ॐ **अपानाय स्वाहा ॥** ॐ **व्यानाय स्वाहा** ॐ **उदानाय स्वाहा ॥** ॐ **समानाय स्वाहा ॥**

પછી જલનો સ્પર્શ બન્ને નેત્રને કરવો મૌન રાખવું. તે પાંચ ગ્રાસ લેતાં સુધી રાખવું. પછી રાખવું કે ન રાખવું તે પોતાની ઇચ્છાપર આધાર રાખે છે.

ભોજન થઈ રહ્યા પછી જમણી હથેલીમાં ઉત્તરાપોશન માટે જલ લઈને ૐ **अमृतापिधानमसि स्वाहा** ॥ એ મંત્રથી આચમન કરવું અને તે આચમનમાંનું જલ અડધું અંગુઠા ભણીથી પૃથ્વિ ઉપર નાંખવું. પછી હાથ મુખ ધોઇ સોળ કોગળા કરી બે આચમન લેવાં. આચમન કર્યા શિવાય મલમૂત્રનો ત્યાગ કરવો નહિ. બાલકને સાથે બેસાડી એક ભાણામાં ભોજન કરવું નહિ. સંધ્યા સમયે, મધ્ય રાત્રે, યજ્ઞોપવીત રહિત થઇ, ભીને માથે, ભીને લુગડે, ઉપવસ્ત્ર રાખ્યા વિના પંક્તિમાંથી એક પણ મનુષ્ય ઉઠે તો બીજાએ ભોજન કરવું નહિ. ત્રાંબાના પાત્રમાં ગાયનું દૂધ, કાંસાંના પાત્રમાં નાળીએરનું પાણી, ગોળ સાથે મેળવેલું દહીં, અને ગોળ સાથે મળેલું આદુ એટલી ચીજો ભક્ષણ કરવી નહિ. ભોજન કર્યા પછી સો ડગલાં ચાલી પછી તાંબૂલ ભક્ષણ કરવું. અનુકૂલતા હોય તો ડાબી બાજુએ ફરી શયન કરવું.

इति भोजन विधिः समाप्तः ॥

ક્ષમા યાચના.

પ્રિય વાંચક બંધુઓને મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે કે આ પુસ્તક લખવામાં અથવા મારા આ સંગ્રહ કરેલા લેખમાં ત્રુટીઓ દેખાય તો ક્ષમા ભાવે દરગુજર કરી મને સૂચના કરવા કૃપા કરશો, તો તે મુજબ મારી યોગ્ય ભૂલ હશે તે અન્ય પુસ્તકમાં સુધારીશ.

લી૦ પ્રયોજક.



॥ पंचायतन देवतानी आरती ॥

जयदेव जयदेव जय पंचायतना ॥ श्री पंचायतना
गणेश अंबा रवि शिव, जगपालय कृष्णा ॥ जय०
एकरदना गजवदना, लंबोदर सगुणा ॥ २ ॥
मुषकवाहन वरदा, विद्याविधि गहना ॥ जय०
गंडस्थळ मदश्रवता, मधुकररसभ्रमणा
सुंडा सुंदिर मंडित, शशीभूषणवदना जय०
सगुण निर्गुण बाळा, अगणीतगुण व्योमा
व्यक्ता-व्यकता-तीता, पार्वतिसुखधामा ॥ जय०
शांतस्फुरितस्फुरिता, जगप्रगटी प्रेमा
ब्रह्मानंदी वरदा, भगवती शिवनामा ॥ जय०
अर्कामरिचीभानु, जय सूर्यपुरुषा
हिरंण्यगर्भा नमीतो, तोडी भवपाशा ॥ जय०
शांभव शंकर श्रीहर, शशी शेखरमौली
त्रिशूळ शोभित हाथे, डमरुध्वनि ताळी ॥ जय०

५९

विभूति भूषण अंगे, फणिचेविंटाळी ।
कर्पूर गौरव उमापत, ध्याये चितकमळी । जय०
अच्युत केशव माधव, दामोदरामा ।
नारायण शिवशर्णे मोरलीधरश्यामा ॥ जय०
मुरहर कज्जकपालय, जगप्रकटीप्रेमा ।
गंगाधर मुरलीधर स्मरतो तवनामा ॥ जय० इति

कर्पूरगौरं करुणावतारं, संसारसारं भुजगेन्द्रहारं ।
सदा वसंतं हृदयारविंदे, भवं भवानि सहितं नमामि ॥ १ ॥
मंगलं भगवान् विष्णो, मंगलं गरुडध्वज ।
मंगलं पुंडरीकाक्ष, मंगलायतनं हरिः ॥ २ ॥
सर्वमंगल्यमांगल्ये, शिवे सर्वार्थसाधिके ।
शरण्ये त्र्यंबके गौरि, नारायणी नमोस्तुते ॥ ३ ॥

ॐ भूर्भुवः स्वः अमुक० देवताभ्यो नमः ॥ आरार्तिक्यं समर्पयामि ॥ ॐ शान्ति ॥